

besprekingen aan het manuscript, dat De Jong gewoontegetrouw aan een aantal direct betrokkenen had voorgelegd.

De lezers van het concept-manuscript hadden dit keer nauwelijks kritiek op de opzet van het nieuwe deel. Wel kwam enkele malen de vraag op of De Jong niet te veel bijzonderheden had gegeven over gedragingen van leden van de Nederlandse gemeenschap in Londen. De beschrijving en beoordeling van het in Londen gevoerde regeringsbeleid gaf aanleiding tot kanttekeningen; een aantal sloot aan bij eerdere kritiek, naar aanleiding van deel 3, op de beschrijving van de stemming onder de pas in Londen gearriveerde Nederlandse gemeenschap. Opnieuw bestreden enkele betrokkenen dat zij zo defaitistisch gestemd waren geweest als de auteur schreef. Ten slotte wierp de discussie die enkele jaren later over de te verschijnen 'Indische delen' van het geschiedwerk zou worden gevoerd, reeds zijn schaduw vooruit.

Dan bevatte het concept-manuscript ook een paragraaf waarvan de auteur en de begeleidingsgroep wisten dat hij bij publikatie een grote nieuwsaarde zou hebben. Deze bevatte het relaas van de betrokkenheid van F. van 't Sant bij de particuliere problemen van het Huis van Oranje. De auteur heeft hierover uitvoerig van gedachten gewisseld met de leden van de begeleidingscommissie en met andere meelezers, vervolgens ook met de minister-president, mr. A. A. M. van Agt, en met koningin Juliana.

Brugmans vroeg de auteur of de hoofdstukken over het regeringsbeleid ter voorbereiding van de terugkeer naar bevrijd gebied omwille van de compositie niet beter naar deel 12, de epiloog van het geschiedwerk, konden worden verschoven. De Jong voelde daar echter niets voor. Dit onderdeel van het regeringsbeleid hoorde naar zijn mening beslist thuis in het 'Londense deel' en hij had ook precies in zijn hoofd welke aspecten hij in deel 9 wilde behandelen en welke in deel 12. (M) De begeleidingsgroep signaleerde een krachtiger woordgebruik dan in de voorafgaande delen, wat tot de vraag aan de auteur leidde of hij misschien door zijn eigen verblijf in Londen wat minder afstandelijk oordeelde.

Manning wees in dit verband op het herhaald gebruik van de termen 'defaitisme' en 'defaitisten', die zijns inziens nader gepreciseerd moesten worden. Hij betoogde dat niet alle gebreken uit de zomer 1940 aan falend leiderschap mochten worden toegeschreven. Daarom vroeg hij De Jong om meer begrip voor de politieke problemen waarvoor de Londense ministers stonden. De Jong wees er in zijn antwoord op dat hij naar aanleiding van opmerkingen van A. E. Kersten, die zojuist zijn proefschrift *Buitenlandse Zaken in ballingschap*¹ voltooid had, een groot aantal wijzigin-

¹ A. E. Kersten, *Buitenlandse Zaken in ballingschap 1940-1945. Institutionele aspecten van het buitenlands beleid in een stroomversnelling* (Alphen a.d. Rijn, 1981).